

Heraldiska vapen och personhistoria

AV LEIF TÖRNQUIST

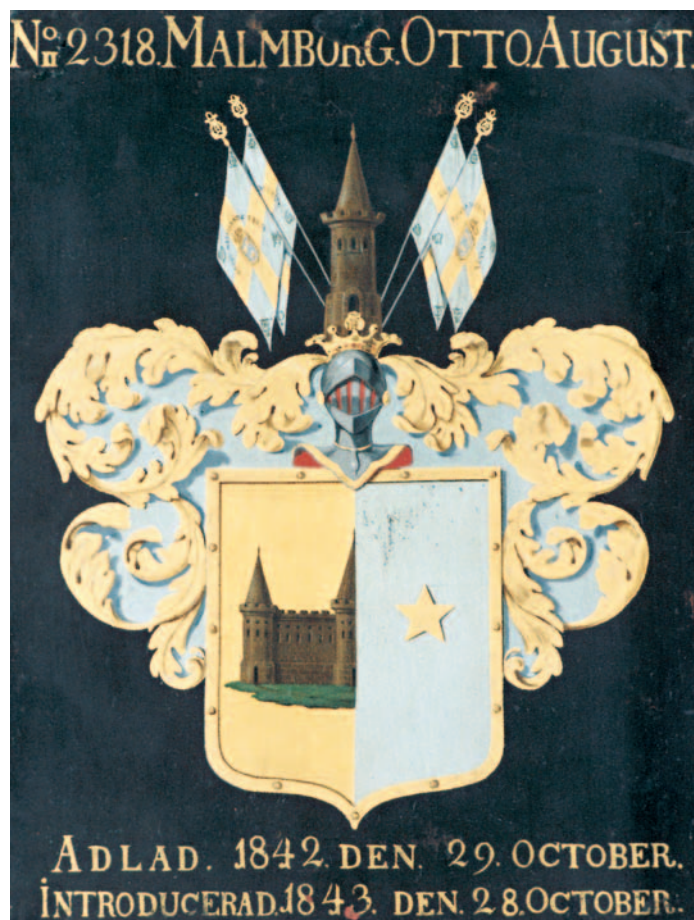
I ADELSKALENDERN återges numera ätternas vapen utan hjälmar, kronor, hjälmprydnader, bindlar och täcken. Även om vapnet som helhet därmed i viss mening blir ofullständigt, är dess viktigaste del, vapenbilden, tydligt återgiven. På vapenplåtar i Ridarhuset, i vapenböcker, på epitafier och i träskurna begravningsvapen, framställs de heraldiska vapnen stundom inte bara med kronor och prydnader, utan dessutom med hjälmtäcken, sköldhållare och troféer, dvs. pikar, lansar, trummor, kanoner, standar och fanor.

Även om huvudsyftet med dessa tillägg varit dekorativt, kan både intressant och värdefull information stundom inhämtas om vapenägarens person och verksamhet. Här presenteras några exempel på sköldar med utgångspunkt i vapen med fanor som en del av vapenprydnaden.

Jakob Grundel (1657–1737) inledde sin militära karriär, 16 år gammal, som konduktör vid fortifikationen. Efter att enligt tidens bruk ha skiftat mellan olika förband, blev Grundel 1686 kapten vid Södermanlands re-

gemente. Efter åtta år flyttade han, befordrad till major, till Dalaregementet, där han 1698 utnämndes till överstelöjtnant. År 1703 överfördes Grundel till det under uppsättning varande Upplands femmänningaregemente för vars organiserande han inledningsvis fick svara. År 1709 återvände Grundel till Södermanlands regemente, nu som dess chef. Sista förbandsbefälet fick han några månader 1712 som chef för Livgardet. Han slutade 1733 som landshövding i Västerbotten med generallöjtnants avsked.

Jakob Grundel upphöjdes 1720 till friherrligt stånd. Om man studerar Grundels vapensköld kan man följa hans karriär: hjälmprydnaden över sinister hjälm visar fyra fanor där de två främre utan svårighet kan hänföras till Dalaregementet respektive Södermanlands regemente. Dexter bakre fana är vit med strödda öppna kronor, vilket var ett för tiden vanligt sätt att hänsyfta på Livgardet. Den sista fanan är fyrdelad i rött, gult, vitt och blått. Den syftar på Upplands femmänningsregemente, vars fanor var utförda just på detta sätt. Grundregeln för arméns fanor och standar var sedan 1673, att de skulle utföras i respektive landskapsvapens färg. Upplands femmänningar var ett tillfälligt förband sammansatt av knektar från Uppland, Södermanland, Västmanland och Dalarna. Följaktligen återfanns samtliga dessa landskaps vapenfärger i regementets fanor.

Gustaf Jacob af Dahlström (1785–1867) befordrades 1831 till överste och guvernör för Krigsakademien, dvs. Karlberg. Han adlades

två år senare. Som hjälmprydnad i af Dahlströms vapen finns två bataljonsfanor av den enhetstyp, med den svenska flaggan som grund, vilken Karl XIV Johan införde 1819, och som utlämnades till alla dåvarande regementen utom förbanden i norr. Vål hade även Karlberg en fana av samma typ, dock med inskriften Kongl. Krigsakademien. Fanorna bör också ses i sammanhang med att Gustaf af Dahlström 1836 anförtröddes chefskapet över Älvsborgs regemente.

Som framgått av Grundels karriär är det inte alltid som fanor enbart syftar på ett regementsschefskap. År 1822 adlades Jonas af Jochnick (1783–1833), då överstelöjtnant vid Västgöta regemente (majors indelning). Han blev 1829 överste, men aldrig förbandschef. Fanorna är här inte heller insatta som hjälmprydnad utan skölden är lagd på två korslagda fanor av Karl XIV Johan-typen.

Ett litet exempel på hur det riktigt tänkta kan bli fel visar Otto August Malmborgs (1795–1864) vapensköld. Han blev överste

1840 och samtidigt chef för Värmlands regemente. Två år senare adlades han. I hjälmprydnaden ingår fyra bataljonsfanor av den variant av Karl XIV-typen som anbefalldes 1838, innebärande att regementets namn fortsättningsvis skulle broderas på dukarna. Endast få förband hann få nya fanor av denna modell innan Oskar I år 1844 deklarerade att han avsåg återgå till de hävdvunna fanorna med landskapsvapnen som huvudemblem. Bland dessa få regementen fanns inte Värmlands regemente.

Valet av fanor som prydnad till det heraldiska vapnet visar att militär tjänst hade ett gott, för att inte säga högt, anseende i samhället vid den här tiden.

Leif Törnquist, överste, f.d. styresman, f.d. överintendent för Statens Försvarshistoriska Museer.

FOTO: KARL-HENRIK STIERNSPETZ